СТЕПАНОВ А.В.
(*Львівський нац. ун-т ім. І.Франка*)

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕМІНУТИВІВ В НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ВАРІАНТІВ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ

Серед типів творення слів в іспанській мові особливе місце посідає деривація, сутність якої полягає в утворенні нового слова шляхом додавання морфем або інших формотворчих елементів до вже існуючого кореня. Високо продуктивними є словотворчі процеси з використанням зменшувальних і збільшувальних суфіксів. Очевидним є те, що вживання демінутивів в іспанській мові відповідає потребам семантичної та стилістичної варіативності. Однак аналіз вживання демінутивів та аугментативів дозволяє виділити певну регулярність як в ономасіологічному і семасіологічному аспектах, так і в комунікативному навантаженні кожного слововживання. Вживання таких похідних дозволяє мовцеві створити такі комунікативні контексти, які завжди є новаторськими і, найголовніше, до такої міри самобутніми і специфічними, що часто тісно пов'язані з неологією. Отже, метою статті є аналіз семантичних дивергенцій демінутивних утворень, які є термінами і вживаються у латиноамериканських національних варіантах іспанської мови.

Як відомо, неологізми є потенційними термінами та спеціальними словами, оскільки саме вони якнайкраще відображають результати науково-технічного прогресу людства. Саме тому частим є процес термінологізації демінутивів та аугментативів. Їх вживання в іспанській мові є важливим прагматико-комунікативним явищем, за допомогою якого мовець виражає свою культурну самобутність та свої комунікативні наміри. Вживання демінутивів та аугментативів відповідає культурно і національно зумовленим процесам суб'єктивації [Langacker 1987, с. 117; Langacker 1991, с. 31], які відкривають перед мовцем широкі семантико-прагматичні можливості.

Демінутиви за своєю семантичною структурою виражають референтні зв'язки (тобто об'єктивне описове значення) та власні оцінки мовця (тобто суб'єктивне значення).

Категорія демінутивності застосовується щодо:

1) одиниць, які можуть бути референційно зменшені, тобто означається розмір предмета;

2) одиниць, означеність за розміром яких є результатом суб'єктивної оцінки мовця.

Існують два основні підходи у дослідженні функціонування демінутивів в іспанській мові:

1. Іспаністичний, згідно з яким вживання демінутивів є одною з найбільш важливих характерних рис латиноамериканських національних варіантів іспанської мови [Reynoso 1997]. Дослідники, які працюють в цьому напрямку дотримуються думки, що вживання демінутивів притаманне усім функціональним стилям мовлення, оскільки їх смислове навантаження є передусім семантичним і стилістичним [Alonso 1974, с. 170; Dávila 1989, с. 91 – 94; Náñez 1973]. Творення слів за допомогою зменшувальних і збільшувальних суфіксів є невід'ємним джерелом не лише нових словоформ, а передусім нових значень.

2. Типологічний, згідно з яким межі категорії демінутивності є засобами суб'єктивації, що використовуються в багатьох мовах світу [Jurafsky 1988, с. 304 – 318; Jurafsky 1995, с. 534; Dressler 1994, с. 76]. Застосування такого підходу для дослідження семантики суфіксальних похідних в іспанській мові також відкриває

хороші можливості для вивчення семантичних особливостей демінутивів в латиноамериканських національних варіантах, оскільки він передбачає компаративний аналіз подібних явищ в різних мовах світу.

Творення демінутивів є тим деривaційним механізмом, за допомогою якого мовець генерує специфічні та особливі за типом значення, яким часто притаманна ускладнена мотивація, внаслідок чого важко встановити системні, логічно-семантичні зв'язки між вихідним словом та дериватом.

В сучасній семасіології поняття „словотворче (деривaційне) значення" викликає багато протиріч, як і правомірність виділення цього поняття в особливий тип мовного значення. Основними питаннями лінгвістичної дискусії, пов'язаними з цією проблематикою є наступні:

1) чи відрізняється словотворче значення від лексичного і граматичного або є різновидом одного з них?

2) якщо виділення словотворчого значення в окремий тип є правомірним, то якими є його формальні і змістові ознаки?

3) Яким чином у словотворчому значенні відображається і фіксується навколишня дійсність? [Алефиренко 2005, с. 225].

Найбільш поширеним поглядом є той, згідно з яким словотворче значення знаходить своє вираження у похідному слові [Кубрякова 1981, с. 5; див. також Ермакова 1977; Улуханов 1977]. Похідне слово – це вторинне лексичне утворення, яке перебуває в тісному зв'язку з твірною одиницею. В найбільш загальних випадках словотворче значення являє собою модельований зв'язок між значеннями похідного і твірного слова, який обумовлює спосіб позначення предмета, процесу чи ознаки по відношенню його до іншого предмета, процесу чи ознаки.

Так, значення демінутива виражає:

1) зв'язки, які існують між зменшувальною одиницею та її твірним відповідником;

2) зв'язки, які існують між демінутивом та мовцем безпосередньо у контексті мовленнєвого акту. Тобто демінутив є дискурсивним засобом вираження індивідуального сприймання певного поняття.

Останній тип значення демінутива реалізується в умовах індивідуального, суб'єктивного і часто оказіонального вжитку, таке значення часто є непередбачуваним і залежить від контексту ситуації; проте часто саме такі значення набувають сталого характеру і фіксуються у словниках. Значення демінутива (похідного слова) розкривається через значення вихідного знака, шляхом вказівки на вже наявне в мові найменування, яке виступає мотивуючим. Г.О.Винокур називав похідні слова „мотивованими позначеннями дійсності" [Винокур 1959, с. 421]. Це твердження є справедливим для дериватів взагалі. А специфікою демінутива є те, що його значення залежно від ситуації, контексту вживання схильне до семантичних трансформацій, внаслідок чого зв'язок з мотивуючим словом не завжди є очевидним. Насамперед це стосується демінутивів, які зазнали процесу термінологізації і які є невід'ємною частиною наукового стилю іспанської мови.

Сказане жодною мірою не заперечує загальноприйняту в мовознавстві думку про вмотивованість словотворчого значення, а є лише необхідним зауваженням в умовах дослідження семантики демінутивів у латиноамериканських національних варіантах іспанської мови.

Випадки вживання демінутивів – науково-технічних термінів в іспанській мові країн Латинської Америки можуть бути класифіковані за трьома базовими ознаками суб'єктивації, що являють собою парадигму слововживань від конкретних до більш абстрактних:

1. Кількісна оцінка – квантитативне значення.

2. Якісна оцінка – квалітативне значення.
3. Реляційне значення.

Запропонована класифікація базується безпосередньо на аналізі лексичних значень демінутивів, вживаних у науково-технічній літературі. Такий аналіз передбачає пряму залежність значення терміна, утвореного шляхом деривації, від контексту та конкретної ситуації слововживання, що дозволяє систематизувати основні дискурсивні схеми та виділити лінії зв'язку між значенням демінутива та ступенем суб'єктивності [Про типологію суб'єктивних значень див. Langacker 1987; Langacker 1991; Traugott 1995].

Під суб'єктивованим значенням варто розуміти значення, мотивоване конкретним мовленнєвим актом, в якому мовець визначає місце, яке він займає по відношенню до інших одиниць-учасників (співрозмовника, читача, об'єкта висловлювання, самої лексеми-демінутива як значеннєвої одиниці), і тим самим встановлює в прагматичних цілях ієрархічні зв'язки в межах комунікативного акту [Reynoso 1998, с. 721]. Ж. Рейносо Новерон, досліджуючи вживання демінутивів у мексиканському національному варіанті іспанської мови, вважає, що „саме від позиції, яку займає мовець / концептуалізатор в рамках дискурсу, випливають суб'єктивні прагматичні оцінки, які є головним мотивом вживання демінутивів в іспанській мові [Reynoso 2005; Traugott 1995, с. 31 - 32].

П е р ш и й тип значення демінутивів виражає кількісну ознаку, тобто за допомогою похідної лексеми зі зменшувальним суфіксом мовець оцінює розміри позначуваного. Квантитативне значення демінутива, яке виражає реальне, фізичне зменшення розміру об'єкта називають децентралізованим [Reynoso 2005]. В цьому випадку зменшувальний суфікс отримують лексичні одиниці, що позначають предмети, розмір яких є менший порівняно з розміром об'єкта, який позначає твірне слово або якщо мовець згідно з власною оцінкою надає їм додаткового конотативного значення меншовартості. Наприклад, у термінах *platillo*, *aguilita* зменшувальний суфікс послаблює значення вихідного слова і тим самим децентралізує референцію, а фігуральне суб'єктивне вживання спричиняє модифікацію значення та віддалення логіко-семантичних зв'язків з твірною формою. Так, в літературній іспанській мові *platillo* – тарілочка, блюдце на противагу *plato* – тарілка; в кубинському національному варіанті згідно з перенесенням за суміжністю *platillo* має значення „страва з м'яса і птиці з макаронами"; а в аргентинському національному варіанті це технічний термін – „шайба, прокладка; градуйований диск". Таким чином демінутив виражає зменшені характеристики твірного слова, що є базовим поняттям. Осмисливши сутність *метафоричного* перенесення простежується зв'язок з мотивуючим словом: шайба чи диск нагадують за формою тарілку.

Військовий термін *aguilita* в мексиканському варіанті іспанської мови не означає „невеликий орел", а вживається на позначення військової нагороди низького рангу із зображенням орла: демінутив вказує на суб'єктивно низькопробну, гіршу характеристику об'єкта. Також поширений серед аргентинських музикантів розмовний термін *conciertito* означає не „короткий, невеличкий концерт", як в літературній іспанській мові, а „низькопробний концерт", „концерт низької якості".

У випадку якщо демінутив виражає зменшення розміру об'єкта, що позначає твірна основа, таке квантитативне значення називають централізованим [Reynoso 2005]. Функцією цього прагматичного вживання є відзначення тих центральних одиниць значення, які є найкращими одиницями значення твірного слова. Наприклад, слово

candelilla – 1) *зоол*. світлячок (Коста Рика, Чилі);

2) вогник, блукаючий вогник (Аргентина, Чилі)

є похідним від загальноіспанського багатозначного слова

candela – 1) свічка;

2) цвіт каштану;

3) вогонь, вогнище;

4) *зоол*. світляк.

Зменшувальний суфікс інтенсифікує значення твірного слова: „світлячок" за розміром є меншим, ніж „світляк", так само як „вогник" виражає поняття фізично менше, ніж „вогнище".

Така інтенсифікація семи, що означає зменшення, може відбуватися не лише стосовно фізичних розмірів об'єкта, а й в результаті метафоричних чи метонімічних перетворень, стосовно об'єму самого значення [Испано-русский 2003]:

camilla – 1) кушетка (медичний термін);

2) ноші (медичний і будівельний термін).

Згідно з д р у г и м функціонально-семантичним типом – якісного значення – демінутив виражає якісну характеристику об'єкта в більшій чи меншій мірі шляхом позитивної чи негативної оцінки. Рівень наближеності мовця по відношенню до об'єкта, позначуваного демінутивом, є вищим порівняно з іншими випадками, внаслідок чого можна стверджувати про вищий ступінь суб'єктивності. Прикладом негативної оцінки є використання в аргентинському національному варіанті ботанічного терміна *alamillo* або *alamito* – „зів'яла тополя" в порівнянні з загально іспанським терміном *álamo* – "тополя"; і *alamillo*, що в мексиканському варіанті означає підвид „чорна тополя" [Испано-русский 2004]. Зоонім *alfilerillo* – „комаха-шкідник" також отримує деспективне значення в іспанській мові ряду країн Латинської Америки.

Позитивна (часто афективна) оцінка є однією з основних сем демінутивів наряду з семою зменшення, і вона проявляється не лише у загальноіспанській літературній лексиці (наприклад, *abuelita*, *mamacita*), а й у науковому стилі національних варіантів іспанської мови. Так, ботанічний термін *canelo* означає "лаврове дерево", в костариканському варіанті *canelillo* – "лаврове дерево", і в мексиканському варіанті *canelito* – "лавровий листок вишуканої форми". Не менш цікавими є семантичні трансформації аугментативів, похідних від цього ж твірного слова [Испано-русский 1989; Diccionario 2001]:

canelón – 1) *Аргентина, Уругвай, Парагвай бот.* коричне дерево;

2) *Мексика тех.* стикове з'єднання, зчеплення труб;

canelote – *Колумбія бот.* просо.

Вказані приклади ілюструють, що іспанська лексика латиноамериканського вжитку являє собою цікавий феномен з великим ступенем варіативності; семантичні дивергенції характерні для похідних слів, утворених шляхом деривації, в тому числі з додаванням демінутивних і аугментативних суфіксів. Демінутиви часто втрачають семи прямого значення зменшення і набувають додаткових конотативних значень, які важко піддаються передбаченню, класифікації чи типологізації.

Реалізація якісного значення демінутива відбувається згідно з встановленою схемою, причому конотація залежить від оцінки предмета чи явища, зробленої мовцем. При вживанні демінутивів з негативною конотацією відбувається реальне або фігуральне (абстрактне) збільшення дистанції між мовцем та зменшуваною реалією, результатом чого є деспективна оцінка. І навпаки, якщо конотація є позитивною, умовна дистанція між мовцем та предметом чи явищем скорочується, що проявляється у формі позитивної оцінки. В обох випадках така зміна дистанції (*афективної віддаленості* [Reynoso 2001]) носить суб'єктивний характер і напряму залежить від конкретної ситуації. Вказані дивергенції значень демінутивів відбуваються безпосередньо під час комунікативного акту і, за умов зростання частотності слововживань, варіанти дивергентних значень закріплюються, набувають

усталеного характеру, нормалізуються і врешті-решт фіксуються в лексикографічних джерелах.

Т р е т я функціональна категорія демінутивів-термінів науково-технічної літератури – реляційна оцінка – тобто вживання демінутива в значенні, яке позначає велику близькість між мовцем і відповідним концептом, внаслідок чого зростає ступінь суб'єктивності і реалізується прийом дискурсивної маніпуляції [Reynoso 2005]. Ця оцінка є найбільш суб'єктивною також тому, що мовець перебуває в надто близьких стосунках зі своїм співрозмовником, завдяки чому він може свідомо маніпулювати значенням, яке виражає демінутив з метою досягнення відповідного сприйняття висловлюваного співрозмовником. Дж. Рейносо Новерон стверджує, що „таке вживання демінутива є соціально зумовленим і націленим на певне соціальне сприйняття" [Reynoso 2001]. Мовець ставить в центрі стосунки із співрозмовниками і тому є надто зацікавленим в їх реакції на власне висловлювання. Приклади такого узусу демінутивів є характерними в більшості випадків для мовлення розмовно-побутового стилю, однак ці випадки вживання здатні до термінологізації. Наприклад, перуанізм *aguallita* (перше значення „брудна вода") став повноправним терміном і вживається у науковій літературі, в тому числі у підручниках з географії, на позначення поняття „мілководдя". Така еволюція значення пов'язана з підвищеною експресивною оцінкою, яка навіть межує з іронією.

Саме іронія є одним з трьох типів суб'єктивної оцінки цієї функціональної категорії. Іронічне вживання передбачає високий ступінь дискурсивної маніпуляції, оскільки мовець намагається перебільшити враження від реалії, що є неприємною, і цим самим досягає маркованої ієрархії в середині дискурсивної сцени.

Одним з різновидів дискурсивної маніпуляції є прийом конотаційного послаблення: мовець намагається за допомогою вживання демінутива уникнути або применшити негативне враження від зустрічі з неприємною реалією. Такий тип вживання носить евфемістичний характер і часто застосовується в професійному мовленні, наприклад слово *aflijín – Чилі* „депресія" вживається в медичній практиці і навіть зустрічається у спеціальних журналах з психіатрії та психології. Його загальноіспанським синонімом, проте більш неформальним за стилістичним значенням, є лексема *bajón* як нелітературний, розмовно-побутовий корелят терміну *depresión* – депресія. Аугментативний похідний термін *aflijón* вживається також лише у Чилі на позначення пацієнта, який страждає від депресії.

Таким чином демінутив вживається з метою послаблення, применшення, уникнення або навіть приховування негативної інформації, яку несе в собі певний концепт та пом'якшення реакції на висловлювання, що може бути сприйняте як деспективне в межах певної соціальної групи. Такий вжиток вказує на симпатію мовця до свого співрозмовника. Також цей випадок вживання демінутива є прагматичним і зустрічається тоді, коли учасники комунікативного акту належать до різних соціальних, релігійних, професійних груп. Дистанція між співрозмовниками скорочується, проте ніколи не усувається до кінця. Прикладом може бути термін *muertito* – тіло, труп, померлий, загиблий (точний переклад залежить від конкретної ситуації) – термін, вживаний в юридичній і судовій практиці, медичній експертизі. Оскільки його загальноіспанський відповідник *muerto* в країнах Центральної Америки сприймається як надто різкий і деспективний, *muertito* ввійшло до професійної термінології і зустрічається навіть у підручнику з криміналістики.

Аналізуючи вище запропоновану класифікацію, варто зауважити, що наведені схеми і сценарії ситуацій слововживань демінутивів не є взаємовиключними. Внаслідок складних і заплутаних семантичних зв'язків, що є невід'ємною характеристикою демінутивів в латиноамериканських національних варіантах іспанської мови, тим більше, коли мова йде про термінологію, можливими є випадки

реалізації комплексних прагматичних функцій. В реальній практиці функціонування демінутивів-термінів науково-технічної літератури більш частими є випадки їх вживання, які містять більше ніж одну прагматичну інтенцію.

На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Вживання демінутивів в латиноамериканських національних варіантах іспанської мови є прагматично зумовленим і детермінованим соціокультурними факторами.

2. Схематично можна виділити три типи дискурсивних ситуацій вживання термінів-демінутивів, які являють собою континуум факторів, що різняться залежно від ступеня суб'єктивації, причому кожен тип вживання характеризується власними прагматичними відтінками.

3. Поза межами значення або значень, які отримують демінутивні утворення, їх вживання вказують на особливий тип відносин, які мовець встановлює з навколишнім світом, зі своїм співрозмовником чи співрозмовниками та з відповідним концептом, що зазнає демінутивації. Цікавою є функція, яку відіграє демінутив як засіб суб'єктивної оцінки: категорія зменшуваності охоплює усю різноманітність значень, які пов'язані між собою та з іншими елементами комунікативного акту.

Крім цього, варто зазначити, що:

1) демінутив у національних варіантах іспанської мови є досить гнучким і полісемантичним прагматичним засобом вираження, який дозволяє мовцеві давати власну суб'єктивну оцінку;

2) демінутив – елемент мови потенційно схильний до термінологізації, внаслідок чого демінутив прямує до семантичної диверситивності.

3) прагматична природа демінутива лежить в основі полісемантичної сутності науково-технічних термінів, що відповідає комунікативним потребам.

4) Межі категорії демінутивності в латиноамериканських національних варіантах іспанської мови задовольняють широкий спектр прагматичних потреб, які є актуальними в цій мові.

Результати дослідження не є вичерпними, і можуть бути доповнені при більш детальному аналізі демінутивів. Перспективним є подальше дослідження процесів термінологізації демінутивів, зміни значення і ономасіологічної мотивації, типів семантичної модифікації тощо.

Література

Алефиренко Н.Ф. Спорные проблемы семантики: Монография. – М., 2005. *Винокур Г.О.* Заметки по русскому словообразованию. – М., 1959. *Ермакова О.П.* Проблемы лексической семантики производных и членимых слов. – Автореф. дис. ... докт. филол. наук. – М., 1977. *Кубрякова Е.С.* Типы языковых значений: Семантика производного слова. – М., 1981. *Улуханов И.С.* Словообразовательная семантика в русском языке и принципы её описания. – М., 1977. *Alonso A.* Noción, emoción, acción y fantasía en los diminutivos // Estudios lingüísticos (Temas españoles). – Madrid, 1974. *Dávila Garibi J.I.* Posible influencia del náhuatl en el uso y abuso del diminutivo en el español de México // Estudios de cultura náhuatl. – Vol. 1. – México, 1989. *Dressler W., Merlini Barbaresi L.* Morphopragmatics: diminutives and intensifiers in Italian, German and other languages // Trends in Linguistics. – Berlin – New York, 1994. *Jurafsky D.* On the semantics of the diminutive. – Cambridge, 1988. *Jurafsky D.* Universal tendencies in the semantics of the diminutive // Language. – Vol. 72. – N. 3. *Langacker R.* Observations and speculations on subjectivity // Foundations of Cognitive Grammar. – Vol. 1. – Stanford, 1987. *Langacker R.* Subjectification // Cognitive Linguistics. – New York, 1991. *Náñez Fernández E.* El diminutivo. Historia y funciones en el español clásico y moderno. – Madrid, 1973. *Reynoso Noverón J.* El papel de la metáfora en la gramaticalización de diminutivos // Actas del IV Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española. – Logroño: Universidad de La Rioja, 1998. *Reynoso Noverón J.* Los diminutivos en el español de México. Estudio histórico. – México, 1997.

Reynoso Noverón J. Los diminutivos en el español. Un estudio de dialectología comparada. – México, 2001. *Reynoso Noverón J.* Procesos de gramaticalización por subjetivización: el uso del diminutivo en español // Actas del X Simposio de la Lengua Española. – México, 2005. *Traugott E.C.* Subjectification in grammaticalization // Subjectivity and subjectivisation in language. – Cambridge, 1995. *Испано-русский политехнический словарь*. – Ростов-на-Дону, 2003. *Испанско-русский политехнический словарь*. – М., 1989. *Испанско-русский словарь.* Латинская Америка // Под редакцией Н.М. Фирсовой. – М., 2004. *Diccionario de la lengua española*. – Madrid: Real Academia Española, 2001.

ЮНАЦЬКА А.Б.
(Запорізький нац. ун-т)

МОВНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ КАРТИНИ СВІТУ: СТЕРЕОТИПІЗАЦІЯ МОВЛЕННЯ (на матеріалі англійської мови)

Дослідження мовної картини світу привертає активну увагу мовознавців [Голубовська 2004; Полина 2003; Тер-Минасова 2000; Яшенкова 2002], оскільки **актуальність** цього явища детермінується його культурно-, етнічно-, соціально- та національно-специфічним забарвленням. Поняття "картина світу" є абсолютно сталим, як у мовознавстві, так і у його міждисциплінарних галузях. Як слушно зазначає І.Голубовська, метафоричне позначення “мовна картина світу” сьогодні вже практично втратило власну образність внаслідок широкого використання у сучасних дослідженнях з культурології та лінгвістики і фактично має статус терміну [Голубовська 2004, с. 26].

Проте сьогодні у лінгвістиці недостатньо висвітлені корелятивні зв’язки між картиною світу, функціонуванням етнічних стереотипів та відбиттям цих стереотипів у мові та мовленні.

Відповідно, **метою** цієї статті є виявити характер зв’язків між картиною світу, етнічними стереотипами та їх вербалізацією.

Очевидно, що дві національні культури ніколи не співпадають повністю, оскільки кожна з них складається з національних та інтернаціональних елементів. *Картина світу*, яку визначають як цілісний глобальний образ світу, що є результатом всієї духовної активності людини, у представників різних культур, як правило, також не співпадає.

У якості основних компонентів культури, що мають національно-специфічне забарвлення, можна виділити: традиції (або сталі елементи культури), а також звичаї і обряди; побутову культуру, тісно пов’язану з традиціями; повсякденну поведінку (звички представників якоїсь культури, прийняті в якомусь соціумі норми спілкування), а також пов’язані з ним мімічний та пантомімічний (кінесичний) коди, що використовуються носіями певної лінгвокультурної спільноти; “національні картини світу”, що відбивають специфіку сприйняття навколишнього світу, національні особливості мислення представників тієї або іншої культури; художню культуру, що відбиває культурні традиції того або іншого етносу [Тер-Минасова 2000].

Слід зазначити, що картина світу, яка оточує етнічну спільноту, не лише відбивається у мові, вона формує мову та її носія, а також визначає особливості мовлення її носіїв. Очевидно, що специфічними рисами володіє і сам представник національної мови та культури, саме тому у міжкультурному спілкуванні необхідно ураховувати особливості національного характеру комунікантів, специфіку їх емоційного складу, національно-специфічні особливості мислення. Під картиною